BY-NC-ND

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2018, 25(1), p. 133–153.

ŪKINĖS (VERSLO) VEIKLOS REGULIAVIMAS KAIP ŽMOGAUS TEISĖS Į SVEIKĄ IR SAUGIĄ APLINKĄ UŽTIKRINIMAS

Sigitas Šamanskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės institutas
Elektroninis paštas: sisamanska@stud.mruni.eu

Straipsnis pateiktas 2018 m. kovo 14 d., parengtas spausdinti 2018 m. birželio 21 d.

DOI: 10.13165/JUR-18-25-1-06

Santrauka. *Objektyvūs globalizacijos procesai sąlygoja ne tik ekonominės – technologinės pažangos procesus, kurie tampa visuomenės raidos ir pokyčių pagrindu, bet dėl objektyvių veiksnių, technologinių netobulumų ar kitų šalutinės ūkinės veiklos padarinių – neišvengiamai daromas neigiamas poveikis gamtinei aplinkai. Pasireiškiant negatyviems ūkinės veiklos padariniams gamtinei aplinkai, demokratinės valstybės visuomenė siekia įvertinti kokį šalutinį poveikį ūkinė (verslo) veikla daro aplinkai, bei ieško galimybių suderinti ekonominės veiklos subjektų ir visos visuomenės interesus. Nepavykus suderinti šių interesų, taikomos institucinės prevencinės ar pozityviosios poveikio priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti visos demokratinės visuomenės interesus (teises). Šios temos problematika išryškėja tuo, kad esant socialinei – ekonominei valstybės pusiausvyrai, negalima pagerinti gyvenimo gerovės (spręsti socialiai svarbių visuomenės uždavinių) vienai visuomenės socialinei grupei, neribojant kitos socialinės grupės gerovės. Todėl iškyla probleminis tyrimo klausimas: kaip valstybės ekonominės politikos reguliavimo priemonėmis užtikrinti žmogaus (visuomenės) teisę į sveiką ir saugią aplinką, o galimų apribojimų poveikis ūkinės (verslo) veiklos subjektų interesams būtų proporcingas reguliavimu siekiamiems tikslams?*

© Mykolo Romerio universitetas, 2017
© Mykolas Romeris University, 2017
ISSN 1392–6195 (print), ISSN 2029–2058 (online)
http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/
http://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/jurisprudencija/

Reikšminiai žodžiai: *žmogaus teisė į saugią aplinką, ūkinės (verslo) veiklos laisvė, aplinkos apsaugos teisiniai santykiai, institucinio reguliavimo priemonių sistema.*

Įvadas

Šiuolaikinė ekonomika ir ūkinės (verslo) veiklos raida, veikiama globalių procesų, naujausių technologijų, sparčiai vystosi ir įgauna naujų modifikuotų veiklos formų, kurios tampa naujais iššūkiais ne tik verslo subjektams, bet ir visai visuomenei. Globalius ekonomikos procesus suprantant kaip neišvengiamą atviros visuomenės pažangos etapą, turime ne tik pasinaudoti šių procesų teikiama nauda, bet ir įvertinti galimas grėsmes. Be kitų socialinių – ekonominių grėsmių (nedarbas, turtinė atskirtis ir kt.), šiuolaikinė visuomenė išreiškia savo susirūpinimą dėl ūkinės (verslo) veiklos galimo poveikio ir padarinių gamtinei aplinkai. Toks susirūpinimas yra suprantamas, nes demokratinės visuomenės centras – žmogus yra ne tik socialinė, bet ir biologinė būtybė, kuriai, be socialumo, ekonominio pagrindo, būtina ir biologiškai palanki gyvenimo aplinka. Žmogaus teisė sveikai ir saugiai gyventi kyla iš pačios žmogaus, kaip biologinės būtybės, prigimties. Visuomenė, kaip žmonių bendrijos koegzistavimo ir raidos socialinė organizacija, yra suinteresuota visuomenės narių tinkamų gyvenimo sąlygų, tarp kurių ir teisė į saugią ir sveiką aplinką, užtikrinimu[1]. Akivaizdu, kad pasireiškiant negatyviems ūkinės veiklos padariniams gamtinei aplinkai, iškyla visuomenės gerovės ir darnos (sudėtinga ekonomikos, socialinės ir ekologinės dimensijų sistema[2]) sistemos disfunkcijos.

Tyrinėjant globalizacijos procesus[3] ir pasirenkant prioritetą – žmogaus teisių apsaugą, neišvengiamai išryškėja visuomenės pažangos, raidos ir aplinkosauginių reikalavimų kaip žmogaus teisės į sveiką ir saugią aplinką pagrindo – subalansavimo būtinybė. Kadangi tiek ekonominis sektorius, tiek viešieji visuomenės interesai tarpusavyje susiję daugybiniais koreliaciniais priklausomybės ryšiais, konkurencija (ar net pasireiškiančios destrukcinės situacijos) lemia didelius socialinius – ekonomi-

---

1 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18 straipsnis nustato, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Valstybė garantuoja prigimtinių žmogaus teisių įgyvendinimą, todėl šios bendrosios nuostatos apibrėžiamos ir įgyvendinamos įstatyminiu bei, įstatymus įgyvendinančių aktų lygmeniu.

2 Remigijus Čiegis teigia, kad „Žmonių visuomenės gerovė yra artimai susijusi su natūralių ekosistemų gerove, todėl ekonominis augimas turi ne tik fizinius, bet ir moralinius apribojimus, o bendras ekonominis tikslas yra darnus vystymasis, kuris pasiekiamas derinant ekonominę, ekologinę ir socialinę plėtrą". Plačiau: ČIEGIS, R.; ZELENIŪTĖ, R. Ekonomikos plėtra darnaus vystymosi aspektu. Sisteminiai tyrimai. 2008, 2(2), p. 11–28.

3 Pastaba: mokslinės literatūros autorių nuomonė dėl globalizacijos procesų apibrėžties ir jos poveikio visuomenės raidai nėra vienareikšmiška. Tarp daugelio, paminėtini tokie moksliniai šaltinai, kaip BAUMAN, Z. Globalizacija: pasekmės žmogui. Vilnius: Strofa, 2002; BERNOTAS, D.; GUOGIS, A. Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

nius praradimus visoms visuomenės grupėms. Demokratinės valstybės visuomenė, siekianti bendro visuomenės gėrio, ieško galimybių suderinti ekonominės veiklos subjektų ir visos visuomenės interesus. Nepavykus suderinti šių, kai kuriais aspektais priešingų visuomeninių interesų, visuomenė legitimuoja tam tikrų prevencinių ar galimų institucinių poveikio priemonių taikymą, kuris turėtų užtikrinti visos demokratinės visuomenės interesus. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnis nustato institucinį valstybinio reguliavimo principą: „valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei"[4]. Įvertinęs galimą ūkinės veiklos reguliavimo pobūdį, Konstitucinis Teismas yra ne kartą[5] konstatavęs, kad Konstitucijos 46 straipsnio visų dalių nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir viena kitą papildo, kad jose įtvirtinti principai yra itin susiję bei tarpusavyje suderinti, tarp jų yra pusiausvyra, kiekvienas iš šių konstitucinių principų turi būti aiškinamas nepaneigiant kito konstitucinio principo. Nustatytas konstitucinis principų (teisių) suderinamumas, pusiausvyra ir tarpusavio paneigimo draudimas rodo tas bendrąsias šių principų (teisių) derinimo sąlygas, kurios turi būti taikomos praktinėse tarpusavio santykių situacijose.

Temos aktualumą pagrindžia tai, kad žmogaus teisės į sveiką ir saugią aplinką užtikrinimas yra vienas iš Europos Sąjungos (toliau tekste – ir ES) veikimo prioritetų, todėl sutarties dėl ES veikimo preambulėje yra įtvirtintas esminis valstybių narių pastangų siekis – nuolat gerinti savo tautų gyvenimo ir darbo sąlygas[6]. ES narių konstitucijose ir aplinkos apsaugos įstatymuose šios teisės reglamentuojamos tiesiogiai ar yra išvedamos „per žmogaus teisę į gyvybę bei sveikatą, kurios įgyvendinimas tiesiogiai priklauso nuo aplinkos būklės"[7]. Žmogaus teisės į sveiką ir saugią aplinką, kaip aplinkos apsaugos teisės institutas analizuotas mokslinėse E. Monkevičiaus[8], R. Ragulskytės – Markovienės[9], I. Žvaigždinienės[10], G. Gaidžio[11] publikacijose. Aktualūs G. Lastauskienės[12], A. Juškevičiūtės – Vilienės[13] moksliniai tyrinėjimai, apibendrinantys

4 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014 .

5 Pvz., Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d., 2000 m. spalio 18 d., 2004 m. sausio 26 d. nutarimai.

6 RAGULSKYTĖ – MARKOVIENĖ, R. Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 31.

7 GAIDYS, G. Žmogaus teisės į sveiką aplinką statuso identifikavimo problemos. Socialinių mokslų studijos. 2009, 1(1), p. 55.

8 MONKEVIČIUS, E., et al. Aplinkosaugos teisė. Vilnius: Justitia, 2011.

9 RAGULSKYTĖ – MARKOVIENĖ, R. Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais. Vilnius: Eugrimas, 2005.

10 ŽVAIGŽDINIENĖ, I. Aplinkos apsauga žmogaus teisių kontekste. Teisė. 2011, (78).

11 GAIDYS, G. Žmogaus teisės į sveiką aplinką statuso identifikavimo problemos. Socialinių mokslų studijos. 2009, 1(1), p. 51-62.

12 LASTAUSKIENĖ, G. Ūkinės veiklos laisvė ir krizė. Lietuvos viešosios valdžios veiksmų įvertinimas. Teisė. 2015, 94, p. 110-131.

13 JUŠKEVIČIŪTĖ – VILIENĖ, A. Asmens ūkinės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai

ūkinės (verslo) veiklos laisvės principo sampratą, turinį bei šios ekonominės teisės galimo ribojimo sąlygas.

Vertinant tikslinį visuomenės interesų derinimo funkcionalumą, suprantama, kad ūkinės (verslo) veiklos laisvės ir iniciatyvos bei žmogaus teisė į sveiką ir saugią aplinką, kaip sudedamoji viešojo visuomenės intereso dalis[14], yra konkuruojantys, savo socialine prigimtimi netgi skirtingi konstituciniai principai,[15] todėl svarbu įvertinti ne tik šių principų derinimo galimybes, bet ir institucinį valstybės vaidmenį, užtikrinant žmogaus teisę į saugią ir sveiką aplinką.

Rasti kompromisą tarp socialinės reguliavimo naudos ir ekonominio vystymosi perspektyvinės naudos niekada nebuvo lengva. Todėl iškyla būtinybė suderinti konstitucinį ūkinės veiklos laisvės ir konstitucinių žmogaus teisių į sveiką ir saugią aplinką principus, parenkant tokį ekonominės veiklos reguliavimo modelį[16], kuris užtikrintų viešuosius interesus, nepaneigiant verslo laisvės principo, o aplinkosauginių ribojimų mastas ūkinei veiklai būtų proporcingas siekiamiems visuomeniniams bendro tautos gėrio tikslams. Šio straipsnio tikslas – įvertinti, kaip ekonominės veiklos teisinio reguliavimo priemonių sistema užtikrina žmogaus teises į saugią aplinką bei aptarti teigiamus ir neigiamus ekonominio sektoriaus reguliavimo aspektus.

Atliekant tyrimą taikyti mokslinės literatūros, dokumentų analizės, apibendrinamasis ir lyginamosios analizės metodai.

1. Ūkinės (verslo) veiklos laisvės ir žmogaus teisės į sveiką ir saugią aplinką sąsaja

Lietuva – moderni Europos Sąjungos valstybė, pripažįstanti demokratines vertybes ir rinkos ekonomikos santykius, Konstitucijos 46 straipsniu deklaruojanti, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva[17]. A. Juškevičiūtė – Vilienė ūkinės veiklos laisvę apibūdina kaip unikalią

Lietuvoje: ekonominės, istorinės ir lyginamosios įžvalgos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017.

14 R.Ragulskytė – Markovienė yra pastebėjusi, kad „Lietuvos Respublikos Konstitucijoje žmogaus teisė į sveiką ir švarią aplinką tiesiogiai nėra įtvirtinta, o aplinkos apsauga su žmogaus teise į sveiką ir švarią aplinką yra susijusi netiesiogiai – per žmogaus teisę į gyvybę bei sveikatą, kurios įgyvendinimas tiesiogiai priklauso nuo aplinkos būklės". Plačiau: RAGULSKYTĖ - MARKOVIENĖ, R., *op. cit.*, p. 319.

15 Šių konstitucinių teisių skirtumus pabrėžia ir T. Birmontienė, teigdama, kad tai yra „dvi skirtingos savo turiniu ir teisių gynimo tikslais savarankiškos teisės, artimesnės kitoms konstitucinėms teisėms, o ne viena kitai. Plačiau: BIRMONTIENĖ, T. Ūkinės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai. Konstitucinė jurisprudencija. 2010, 18, p. 266,

16 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 str. nustato, kad „Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei".

17 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.

kategoriją, kuri „išreiškia teisės ir ekonominės minties junginį".[18] Efektyviausiai veikianti, taigi, ir visuomenės tikslus geriausiai įgyvendinanti yra rinkos ekonomikos (ekonominės laisvės – pranc. *economia libre*) sistema, grindžiama ekonominės veiklos laisvės principais. Ekonominė laisvė suprantama, kad „individas turi galimybę pasirinkti, kaip jis nori integruotis į visuomenę"[19], nes laisvė visuomenėje suprantama, kaip abipusė individo ir visuomenės priklausomybė. Ypač teorijoje rinkos ekonomika (ekonominė laisvė) išreiškia ekonominio pasirinkimo laisvę, kuri numato laisvą profesijos pasirinkimą, užsiėmimo, prekių gamybos ir pardavimo, konkurencijos, vartojimo, darbo jėgos pardavimo laisvę[20]. Rinkos ekonomikos esmę sudaro prekių ir paslaugų (angl. – *goods and services)* paklausos ir pasiūlos pusiausvyra, kuri atspindi optimalų rinkos dalyvių interesų patenkinimą bei tarnauja kaip rinkų savireguliacijos mechanizmas. Liberalios rinkos užuomazgos atsirado Anglijoje XVIII amžiuje, prasidėjus Pramonės perversmui[21] (Industrinei revoliucijai) bei pradėjus vystyti tarptautinę prekybą. Nepaisant rinkos ekonomikos sistemos aiškių pranašumų prieš kitas ekonomikos sistemas, kaip rodo ekonominių veiklos modelių istorinės apžvalgos ir praktinis veikimas – „gryna" rinkos ekonomika yra idealistinis modelis, turintis nemažai veikimo trūkumų. Autoriaus K. Polanyi'ius[22] nuomonė: pasaulinė ekonominės veiklos vystymosi istorija atskleidė tik kelis susireguliuojančių rinkų pavyzdžius. Šiuolaikinėse demokratinėse visuomenėse pasirinktas „mišrus" ekonomikos veiklos modelis, kuriame šalia rinkos savireguliacijos mechanizmų, daugiau ar mažiau dalyvauja valstybė, kuri, atsižvelgdama į visuomenės ir valstybės poreikius – reguliavimu siekia ištaisyti „grynosios" rinkos veikimo trūkumus ir užtikrinti visos visuomenės socialinių – ekonominių interesų įgyvendinimą.

Socialinės rinkos ekonomikos visuomenėje – virš ekonominės naudos ir efektyvumo principų, iškeliami žmogaus kaip visuomenės nario gerovės bei viešojo intereso įgyvendinimo prioritetai. Siekiant aiškiau apibrėžti viešojo aplinkos apsaugos intereso sampratą, kurią suprantame kaip visai visuomenei reikšmingiausių ir įstatymais garantuojamų vertybių apsaugą, paminėtinas 2006 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo teismas įvardijo, kad žemė, miškai, parkai, vandens telkiniai, yra ypač saugotini nuosavybės objektai, todėl jų tinkamas naudojimas ir apsauga yra viešasis interesas – kiekvieno žmogaus egzistavimo, žmo-

18 JUŠKEVIČIŪTĖ – VILIENĖ, A. Asmens ūkinės veiklos laisvės konstituciniai pagrindai Lietuvoje: ekonominės, istorinės ir lyginamosios įžvalgos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, 353.

19 VON MISES, L. Ekonominė politika: mintys šiandienai ir rytdienai. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 42.

20 RAKAUSKIENĖ, O. G. Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 16.

21 K. Polanyi'ius teigė, kad „komercinėje visuomenėje ėmus gamybai naudoti gamyklas ir mašinas, turėjo išsikristalizuoti susireguliuojanti rinka". Plačiau: POLANYI, K. Didžioji transformacija, politinės ir ekonominės mūsų laikų ištakos. Vilnius: Algarvė, 2002, p. 49.

22 *Ibid.,* p. 110.

gaus ir visuomenės išlikimo bei raidos sąlyga, tautos gerovės pagrindas[23]. Aplinkos apsauga yra suprantama itin plačiai – tai ne tik atskirų gamtos objektų apsauga, bet ir žmogaus, jo sveikatos ir gyvenamosios aplinkos apsauga[24]. Žmogaus teisė į sveiką ir saugią aplinką suprantama kaip aplinkos apsaugos teisės (angl. – *environmental rihgt*) sudėtinė dalis, nes „terminas „aplinkosauginė teisė“ išreiškia aiškų ir glaudų aplinkos, žmogaus bei žmogaus teisių tarpusavio ryšį, įprasminantį tarpusavyje sąveikaujančių žmogaus ir aplinkos santykį[25]“.

Žmogaus teisės į sveiką ir saugią aplinką, kaip aplinkos apsaugos teisių sudėtinės dalies, genezė prasidėjo Vakarų Europoje XX amžiaus viduryje. Europai išgyvenus Antrojo pasaulinio karo baisumus ir Europos šalių vyriausybių lygmeniu pripažinus valstybinio teisinio pozityvizmo (griežto teisės atskyrimo nuo moralės, etikos normų, ir tai sąlygojusias katastrofiškas pasekmes žmonijai) krizę[26], buvo sugrįžta prie universalių – prigimtinės teisės – dėsnių, ir pripažinta, kad, siekiant išvengti pasaulio žmonijos praeityje patirtų katastrofų, būtina apibrėžti, įteisinti ir apsaugoti prigimtines žmogaus teises. Plačiau kalbėti apie žmogaus teisę gyventi sveikoje ir saugioje aplinkoje pradėta Vakarų Europos demokratinėse šalyse praeito amžiaus 6–7 dešimtmečiais. Čia prasidėjęs ekonominis pakilimas, lėmė šių šalių visuomenės socialinės – ekonominės gerovės pozityvius pokyčius. Jungtinės Karalystės mokslininkai D. Bensonas ir A. Jordanas pastebėjo, kad aplinkos apsaugą liečiančių sprendimų jau buvo anksčiau, tačiau jie buvo santykinai fragmentuoti, formuojami reaktyviai arba *ad hoc* būdu, kurių pagrindinis tikslas buvo apsaugoti žmonių sveikatą[27]. Autorių W. N. Adgerio ir A. Jordano teigimu, padidėję šiuolaikinio žmogaus veiklos tempai, įvairovė ir apimtys neigiamai paveikė natūralią aplinką ir ypač paskatino aplinkos apsaugos politiką nuo 1960 metų, kai aplinkos apsaugos reikalais nepaprastai susidomėjo visuomenė. Pasiekti harmoningą balansą tarp visuomenės, ekonomikos ir aplinkos sistemų yra pagrindinis tvaraus vystymosi tikslas, pagrindinis argumentas, paaiškinantis, kodėl reikalinga aplinkos apsaugos politika[28]. Besiformuojant sąlyginai gerai gyvenančiam ir stabilias pajamas gaunančiam Vakarų Europos „viduriniajam“ visuomenės sluoksniui, visuomenei jau neužteko elementarių žmogaus poreikių patenkinimo. Kartu su kokybiškų prekių ir paslaugų vartojimu – atsirado žmogaus

23 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas. Valstybės žinios, Nr. 30-1050.

24 RAGULSKYTĖ – MARKOVIENĖ, R. Europos Sąjungos aplankos teisė: raida ir perspektyvos. Teisė. 2011, 78, p. 101.

25 GAIDYS, G., *supra note* 7, p. 58.

26 Plačiau: WACKS, R. Understanding Jurisprudence: An Introduction to Legal Theory. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 77–106.

27 BENSON, D.: JORDAN, A. Environmental Policy: Protection and Reguliation. Oxford: Elsevier, 2015, p. 781.

28 ADGER, W.N.: JORDAN, A. Governing Sustainability. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 16–27.

sveikos gyvensenos saviraiškos poreikiai, tarp kurių buvo ir asmens poreikis į sveiką, švarią ir jo gyvenimui palankią gamtinę aplinką. Šios aplinkos apsaugos politikos nuoseklus rezultatas buvo tas, kad pasaulyje pradėta vystyti darnaus (tvaraus) vystymosi koncepcija[29], kuri darnią visuomenę išreiškė kaip harmoningą visuomenės, ekonomikos ir gamtinės aplinkos sistemą. D. Bensonas ir A. Jordanas patikslina, jog tvarus vystymasis nėra tik paprastas „žalesnis" ekonomikos augimas, diegiant švaresnes technologijas ir mažinant atliekas. Tai žmonijos vystymosi procesas, kuris vienu metu tenkina socialinius, ekonominius ir aplinkos apsaugos tikslus, atsižvelgiant į skirtingų kartų interesus[30]. Vertinant aplinkos apsaugos politiką, kaip visuomenės darnos sudedamosios sistemos pokyčius, pastebima, kad ji nuosekliai reflektuoja kitas socialines dimensijas: ekonomikos pakilimus ir nuosmukius bei visuomenėje vykstančius socialinius pokyčius. Susirūpinimas aplinkos apsauga susipina su ekonominio augimo ir socialinės introspekcijos laikotarpiais. Kitas etapas yra žiniasklaidos dėmesio ir nerimo metas: po vis dažnesnių ekologinių katastrofų bei kylant diskusijoms dėl aplinkos apsaugos kaštų pagrįstumo ir neigiamo poveikio ekonomikos vystymuisi. Šiuo atveju didėja reikalavimai mažinti ekonominės veiklos reguliavimą bei leisti įmonėms ir ekonomikai augti[31].

Teisė į sveiką ir saugią aplinką, kaip aplinkosauginio pobūdžio žmogaus teisės, buvo priskirtos prie vadinamosios „trečiosios" kartos žmogaus teisių, „todėl ji laikytina viešuoju interesu, kurio gynimą siekiama užtikrinti tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu"[32]. Pažymėtina, kad besiformuojant šiai teisei (dėl siekio kuo plačiau apsaugoti žmogaus aplinkosaugines teises, o taip pat dėl integralumo bei daugialypio šios teisės turinio), natūraliai iškilo teisės statuso ir termino identifikavimo problemų[33]. Bendrosios žmogaus teisės į sveiką ir saugią aplinką nuostatos imtos Lietuvoje aiškinti sisteminiu būdu, apimant žmogaus teisių konvencijų, konstitucijų nuostatas, tarptautinių, ES ir nacionalinių teismų sprendimus bei gausius (E. Monkevičius, R. Ragulskytė – Markovienė, I. Žvaigždinienė, G. Gaidys ir kt.) doktrininius tyrinėjimus. Šios reglamentavimo, teisės aiškinimo, taikymo ir mokslinių tyrinėjimų pastangos lėmė žmogaus teisės į saugią ir sveiką aplinką, atsižvelgiant į demokratinių visuomenių pokyčius, identifikacijos ir teisių turinio apibrėžtis, kurios savo ruožtu buvo pagrindas žmogaus aplinkosauginių teisių apsaugai ir pažeistų teisių gynimui.

---

29 Plačiau: MIKALAUSKIENĖ, A. Darnaus vystymosi paradigma ir jos raida. Darnus vystymasis: Teorija ir praktika. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014, p. 10–30.

30 BENSON, D.: JORDAN, A., *supra note* 27, p. 783.

31 *Ibid.*, p. 781–783.

32 RAGULSKYTĖ – MARKOVIENĖ, R., *supra note* 24, p. 101.

33 Pastaba: sutiktina su prof. E. Monkevičiaus nuomone, kad semantiniu atžvilgiu sąvoka „saugi aplinka" apima minėtas kitas sąvokas, be to, galima būtų antrinti, kad įžvelgiama šių sąvokų vartojimo loginė priklausomybė nuo bendrinės sąvokos „saugi aplinka", nes tik sveika, švari, kokybiška ir pan. aplinka gali būti saugi. Plačiau: MONKEVIČIUS, E., *supra note* 8, p. 45.

Vertinant ekonominio sektoriaus subjektų ir žmogaus teisės į saugią aplinką interesų suderinamumą, paminėtinas akivaizdus ir daugiadimensis šių interesų prieštingumas[34]. Verslo visuomenės subjektų interesai didžiąja dalimi yra ekonominio pobūdžio: siekiant įmonės strateginių tikslų, reikia kuo efektyviau panaudoti tiek vidinius (finansinius, organizacinius, verslo žinių, kūrybiškumą ir kt.), tiek išorinius (gamtos ištekliai, žaliavos ir kt.) išteklius. Priešingai nei ekonominio sektoriaus subjektų lūkesčiai, aplinkosauginiai visuomenės siekiai tiesiogiai nesietini su ekonomine nauda. Žmogaus teisė į saugią aplinką suprantama kaip aplinkosauginės srities visuomenės teisė, t. y. teisė gyventi palankioje, nustatytus kokybinius kriterijus atitinkančioje gamtinėje aplinkoje, gauti informaciją apie aplinką, dalyvauti valdant aplinkosaugą ir pan. Tačiau, kaip pastebi D. Bensonas ir A. Jordanas, nors aplinkos kokybė yra klasikinis viešojo gėrio pavyzdys, kai nauda nebūtinai tenka tam pačiam asmeniui <...>, tie, kurie daugiausia kenčia nuo aplinkos žalos, dažniausiai būna patys skurdžiausi ir pažeidžiamiausi, tie, kurie patiria naudą, yra linkę nieko nekeisti[35]. Atkreiptinas dėmesys, kad nors aplinkosauginiai visuomenės siekiai tiesiogiai nesietini su ekonomine nauda, tačiau žmogaus teisė gyventi gyvybei ir sveikatai palankioje gamtinėje aplinkoje, naudoti saugias gamtinės aplinkos duotybes, turi ne tik socialinę, kultūrinę vertę, bet ir tam tikrą ekonominę vertę (pvz. asmens būstas, esantis pramonės neužterštoje gamtinėje aplinkoje kainuoja brangiau ir pan.). Antra vertus, ekonominės veiklos subjektai, įgyvendindami savo ūkinės (verslo) veiklos interesus, be kita ko, panaudodami gamtinės aplinkos išteklius, turi tiesioginį ekonominį suinteresuotumą, siekiant savo veiklos ekonominių tikslų, galimai didesniais kiekiais ir mažesnėmis sąnaudomis įsigyti gamtinės aplinkos išteklių, panaudoti pigesnes, bet ne tokias palankias gamtinei aplinkai technologijas bei kuo mažesnėmis sąnaudomis „atsikratyti“ technologinio proceso teršalų ir atliekų.

2. Ūkinės (verslo) veiklos teisinio reguliavimo poreikis, siekiant užtikrinti žmogaus teises į sveiką ir saugią aplinką

2.1. Visuomenės interesai ir ūkinės (verslo) veiklos reguliavimas

Žmogaus teisė į saugią aplinką, kaip sudėtinė bendro visuomenės gėrio sudėtinė vertybė, dėl asmens ar visuomenės grupės materialinių, finansinių, organizacinių, informacinių, laiko ir kt. išteklių bei priemonių trūkumo – priešpriešoje su ekonominės veiklos subjektų interesais, negali būti tinkamai įgyvendinama. D. Bensonas ir A. Jordanas plėtoja mintį, kad „teršėjai, kurie yra labai motyvuoti jungtis ir kartu ginti savo, kaip teršėjų, teises, užima pranašesnę poziciją nei tie, kurie patiria nenaudą“[36].

34 Plačiau: BIRMONTIENĖ, T., *supra note* 15, p. 266.

35 BENSON, D.: JORDAN, A., *supra note* 27, p. 779.

36 *Ibid*, p. 782.

Ir kas itin svarbu, pastebima, kad tam tikra visuomenės dalis ar konkretūs asmenys, dėl aplinkos taršos patiriantys negatyvųjį poveikį „dažniausiai yra labai neorganizuoti arba individualiai patiria ne tiek daug žalos, kad efektyviai mobilizuotųsi“[37]. Būtina paminėti autorius M. Olsono, dar 1965 metais išsakytą mintį, kad individai yra linkę vartoti, nesirūpinti aplinkos kokybe, manydami, kad kažkas kitas arba visuomenė padengs jos (aplinkos) kokybės kaštus[38]. Žinodami, kad žala aplinkai ir kartu visuomenės saugiai gyvensenai, atsiranda socialiai legaliose ūkinėse (verslo) veiklose kaip šalutinis, technologinių netobulumų ar tiesiog nepakankamų kaštų aplinkos apsaugai poveikis, mokslininkai[39] pagrindžia institucinės dimensijos vaidmenį, siekdami užtikrinti visuomenės darnos sistemos (socialinių ekonominių ir aplinkosauginių dimensijų pusiausvyra) egzistavimą.

Socialinės rinkos ekonomikos visuomenėje, virš ekonominės naudos ir efektyvumo principų iškeliami žmogaus kaip visuomenės nario gerovės bei viešojo intereso įgyvendinimo prioritetai, kurie įgyvendinami pozityviuoju (lot. – positus – nustatytas) valstybiniu reguliavimu[40]. Tačiau, reguliuojant ekonominio sektoriaus veiklą, svarbu užtikrinti ir kitos konstitucinės vertybės – ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos pricipo plėtotę bei nuosavybės (kapitalo, investicijų ir kt.) apsaugą. Tuo pagrindu formuluojamas valstybinio reguliavimo tikslas – visų visuomenės grupių interesų apsauga ir pusiausvyra, t. y. valstybinio reguliavimo sistema, garantuojanti asmens teisę į saugią aplinką, neturi paneigti konstitucinių privačios nuosavybės bei ūkinės (verslo) veiklos laisvės principų.

Vertinant valstybės taikomų aplinkos apsaugos sisteminių priemonių legitimumą ir galimą ūkinės (verslo) veiklos reguliavimo pobūdį, būtina paminėti Konstitucinio Teismo išaiškinimą, kuris nurodo, kad žmogaus ir visuomenės sveikata yra viena svarbiausių visuomenės vertybių. Taip, aiškindamas Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalį, yra konstatavęs Konstitucinis Teismas[41]. Be to, visiems asmenims kyla pareiga saugoti gamtą, o padarius gamtinei aplinkai žalą – ją atlyginti, nes aplinkos apsauga

37 BENSON, D.: JORDAN, A., *supra* note 27, p. 782.

38 OLSON, M. The Logic Collektive Action. Harward; Harward University Press, 1965.

39 Plačiau: DOMARKAS, V., *et al.* Institucinės dimensijos vaidmuo darnaus vystymosi koncepcijoje. Viešoji politika ir administravimas. 2012, 11(3), p. 461–472.

40 Pastaba: teisės socialinė paskirtis įgyvendinama teisiniu reguliavimu. A. Vaišvila pažymi institucinį valstybės dalyvavimą vykdant teisinį reguliavimą: „valstybė pirmiausia sukuria teisinio poveikio žmonių elgesiui priemones (teisines normas), įkūnija jose tam tikrą žmonių elgesio reglamentavimo tipą (smulkmenišką arba principinį), taip pat sukuria institucijų sistemą reguliavimui vykdyti ir prižiūrėti“. Plačiau: VAIŠVILA, A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004, p. 197–210. Atsižvelgiant į tai, straipsnyje minimos sąvokos „institucinis reguliavimas“, „valstybinis reguliavimas“, „teisinis reguliavimas“ suprantamos kaip tą pačią funkcinę prasmę turinčios, įgaliotų valstybės institucijų – teisinėmis bei politinėmis priemonėmis atliekamo valstybinio reguliavimo formos.

41 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas. Valstybės žinios. Nr. 106-4434.

yra viešasis interesas[42]. Taigi ir žmogaus teisė į saugią aplinką, kaip aplinkosauginė teisė, pripažintina visuomenės viešuoju interesu, todėl konstitucinė jurisprudencija formuluoja vieną iš valstybės veiklos tikslų – užtikrinti žmonių teises į sveiką ir švarią aplinką[43]. Konstitucijos 46 straipsnis numato, kad „Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei“[44]. Vis dėlto, tarp ūkinės (verslo) veiklos laisvės principo ir žmogaus teisės į saugią aplinką kaip bendro visuomenės gėrio, pasireškia konstitucinių principų konkurencija, todėl, įvertinant galimą ūkinės (verslo) veiklos valstybinio reguliavimo pobūdį, yra svarbios ne kartą išreikštos Konstitucinio Teismo nuostatos, kad valstybė, reguliuodama ūkinę veiklą, turi laikytis asmens ir visuomenės interesų derinimo principo, užtikrinti ir privataus asmens (ūkinės veiklos subjekto), ir visuomenės interesus, siekti ne atskirų asmenų gerovės, bet būtent bendros tautos gerovės[45].

Konstituciniu lygmeniu pripažinus **žmogaus teisę gyventi saugioje aplinkoje** – bendruoju visuomenės gėrio interesu, ir siekiant užtikrinti tokias viešojo intereso kategorijas kaip žmonių sveikata[46], aplinkos apsauga nuo kenksmingų poveikių, gamtos tausojimas, racionalus išteklių naudojimas ir kt., būtinas toks valstybinis reguliavimas, kuris paisytų asmens ir visuomenės interesų derinimo principo bei turėtų laikytis asmens ir visuomenės interesų derinimo principo, užtikrinant tiek privataus asmens (ūkinės veiklos subjekto) veiklos, tiek ir visos visuomenės bendro gėrio interesus[47]. Valstybė teisės aktais reguliuodama vykdomą ūkinę veiklą, nustato tam tikras ūkinės veiklos vykdymo sąlygas, ribas, normas, kurių neįvykdžius ar jas viršijus, ūkinė veikla valstybės institucijų sprendimu gali būti ribojama, sustabdoma ar nutraukiama.

Šiandien niekam nekyla klausimų dėl poreikio reguliuoti ekonominio sektoriaus veiklą. Valstybė dažnai yra priversta kontroliuoti aplinkos duotybių vartojimą, ribodama žalą, kurią viena visuomenės grupė gali perkelti kitoms. Pasak T. J. Lowi‘s, aplinkos apsaugos politika iš esmės yra reguliacinio pobūdžio, todėl reguliavimas neišvengiamai lemia paskirstymo ir perskirstymo pasekmes[48]. Akivaizdu, kad tam tikra gamtinės aplinkos tarša yra neišvengiama šiuolaikinės civilizacijos pasekmė, todėl

42 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas. Valstybės žinios. Nr. 103-4611.

43 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 09 d. nutarimas byloje Nr. 47/201. TAR. Nr. 5321.

44 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.

45 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. Valstybės žinios. Nr. 15-314.

46 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas. Valstybės žinios. Nr. 117-4239.

47 Pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutarimas. TAR. Nr. 5321.

48 THEODORE, J. LOWI. Four systems of Policy, Politics and Choice. Public Administration Rewiev [interaktyvus]. 1997, 32(4): 298-310 [žiūrėta 2017-09-04]. < https://perguntasaopo.files.wordpress.com/2012/02/lowi_1972_four-systems-of-policy-politics-and-choice.pdf>.

valstybinio reguliavimo siekis – užtikrinti sveikai gyvensenai palankų (toleruotiną) gamtinės aplinkos taršos lygį. Tarp daugybės mokslininkų išsakytų valstybinio reguliavimo poreikio minčių, svarbi Suomijos mokslininkų (A. Lahteenmaki-Uutelos, S. Repkos ir kt.) išvada, kad reguliavimas yra skirtas kurti naudą aplinkos apsaugai ir sveikatai bei tai daryti lemiant reikalavimų įgyvendinimo kaštus[49]. Nepaneigdami reguliavimo būtinumo, tyrėjai ieško ir kitų, (alternatyvių „griežtam" reguliavimui) sprendimo būdų, tinkančių aplinkos apsaugos problematikai spręsti. Mokslininkas T. Zachariadis, „Dyzelgeito" atveju, iškelia diskusinį klausimą: kas yra geriau – „standartai ar ekonominės paskatos?"[50]

Pažymėtina, kad aplinkos apsaugos reguliavimas, kaip valstybės intervencinių priemonių sistema, sukelia tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį, kurio galimas negatyvias pasekmes įmanoma vertinti pagal nustatytas poveikio vertinimo metodikas arba modeliuoti hipotetiniais modeliais. Reguliavimo poveikio vertinimas plačiai pripažįstamas kaip būtinas, todėl ES Komisija išleido Geresnio reguliavimo gaires ir Geresnio reguliavimo „priemones" (angl. – *Better Reguliation „toolbox"*) bei reguliavimo veiklos principus tam, kad būtų kokybiškai vykdomas reguliavimo poveikio (lot. – *ex-ante* – prieš veiksmą) vertinimas[51]. Akivaizdu kad aplinkos apsaugos reguliavimo priemonių taikymas, be kitų aspektų (socialinių, planuojamo poveikio aplinkai ir kt.) turi būti vertinimas ir ekonominiu požiūriu, nes, kaip teigia R. Ragulskytė – Markovienė, aplinkosaugos priemonės daug kainuoja[52]. Kad kaštų – naudos analizė (KNA) – yra svarbus aplinkos pasaugos reguliavimo planavimo ir vertinimo instrumentas, pažymi ir K. J. Arrow's [53], o T. Scharkas ir Y. J. Masuda apibendrindami teigia, kad ekonomika suteikia tam tikrą kalbą, kurią galime vartoti suinteresuotoms šalims paaiškinti gamtos vertę ir kuri gali padėti paskirstyti ribotus išteklius tam, kad būtų pasiektas geriausias rezultatas[54].

Rasti kompromisą tarp pozityvaus aplinkos apsaugos reguliavimo ir ekonominio vystymosi naudos nėra paprasta. Pažymėtina, kad, „lyginant" rinkų veikimo netolygumus bei užtikrinant viešojo intereso apsaugą, tarp įvairių (tiek tarp liberalių, tiek tarp socialinių) pažiūrų mokslininkų nekyla ginčas dėl valstybės intervencinio vai-

49 LAHTEENMAKI – UUTELA, A., *et al*. How to recognize and measure the economic impacts of environmental regulation: The Sulphur Emission Control Area Case. Journal of Cleaner Production. 2017, 154, p. 553–565.

50 Plačiau: ZACHARIADIS, T. After "dieselgate": Regulations or economic incentives for a successful environmental policy? Atmospheric Environment. 2016, 138, p. 1–3.

51 Plačiau: European commission [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-09-05]. < http://ec.europa.eu/smart-regulation/guidelines/toc_tool_en.htm>.

52 RAGULSKYTĖ – MARKOVIENĖ, R., *supra note* 6, p. 319.

53 ARROW, K.J., et al. Is There a Role for Benefit-Cost Analysis in Environmental, Health, and Safety,Regulation? Science. 1996, 272, p. 221–222.

54 SCHARKS, T.; MASUDA, Y.J. Don't Discount Economic Valuation for Conservation. Conservation letters. 2016, 9(1), p. 3–4.

dmens[55]. Iš esmės tiek retrospektyvios, tiek dabartinės mokslininkų diskusijos vyksta keliant šiuos klausymus: kaip pasiekti kompromisą tarp aplinkos apsaugos reguliavimo poreikio ir ekonominio vystymosi naudos? Kokios ekonominiam sektoriui turi būti taikomos valstybinio aplinkos apsaugos reguliavimo priemonės? Kokia šių reguliavimo priemonių taikymo kaina bei galima nauda visuomenei?

Akivaizdu, kad siekiant gyventi saugesnėje gamtinėje aplinkoje, visuomenė turi mokėti tam tikrą (dažniausiai didesnę, ekonominiais mastais išreikštą) kainą. Kaip pasiskirsto visuomenės mokami kaštai už gaunamą saugios aplinkos naudą? Aplinkos apsaugos priemonių kaštus patiria tiek viešasis valstybės sektorius, tiek privatus ekonominės veiklos sektorius kaip aplinkos apsaugos reguliavimo tikslinė grupė. Paminėtina, kad viešojo valstybės sektoriaus kaštai patiriami dar iki reguliavimo priemonių taikymo. Kaip pastebi A. Lahteenmaki-Uutela, reguliavimas automatiškai nedidina administravimo kaštų, t.y. jis gal ir mažinti kaštus. Sumanus administravimas gali net kurti administravimo naudas. Tai gali, pavyzdžiui, lemti administravimo personalo ekspertinio žinojimo ir tarptautinio bendradarbiavimo tinklų plėtrą[56].

Paminėta, kad kaštų ir naudos paskirstymo visuomenės nariams netolygumas bei privačių ir viešųjų interesų priešprieša turi istoriškai susiformavusi socialinį – ekonominį pagrindą, ir, deja, dinaminiai ekonominiai – socialiniai pokyčiai visuomenėse rodo, jog ši priešprieša nemažėja. Kaip matyti iš pastarųjų metų atliktų visuomenės grupių apklausų rezultatų, visame pasaulyje mažėjo pasitikėjimas verslo organizacijomis. Plačiai nuskambėję korporacijų *Siemens* korupcijos[57] ir *Volkswagen* išmetamųjų dujų emisijos duomenų klastojimo[58] ir kt. skandalai visuomenės pasitikėjimą verslo subjektais nusmukdė dar žemiau[59] bei sukėlė priešišką – atsakomąją visuomenės reakciją.

2.2. Ūkinės (verslo) veiklos teisinio reguliavimo priemonės

Ūkinės (verslo) veiklos reguliavimas, siekiantis visuomenės aplinkos apsaugos tikslų, yra sudėtinė valstybinės ekonominės politikos reguliavimo priemonių siste-

55 Plačiau buvo rašyta 1.2. skyriuje.

56 LAHTEENMAKI – UUTELA, A., *supra note* 48, p. 565.

57 Vokietijos teisėsauga atliko tyrimą ir atskleidė plačiai aprėpiantį sistemingą korupcijos tinklą, kuriuo naudodamasi „Siemens“ esą užsitikrindavo sau palankius kontraktus. Vokietijos federalinės kriminalinių tyrimų asociacijos nuomone, „korupcija buvo tapusi „Siemens“ verslo modeliu“. Plačiau: „Siemens“ verslą aptemdė korupcijos skandalai [Interaktyvus]. [žiūrėta 2017-09-04]. <http://www.diena.lt/dienrastis/tema/-siemens-versla-aptemde-korupcijos-skandalai-260531>.

58 Plačiau: Išmetamųjų dujų nuodijami Europos vartotojai klausia; kas sudrausmins „Volkswagen“? [Interaktyvus]. [žiūrėta 2017-09-05]. < http://sc.bns.lt/view/item/202965>.

59 Plačiau: „Volkswagen“ skandalas patvirtino liūdną tiesą apie verslininkus [Interaktyvus]. [žiūrėta 2017-09-10]. <hhtp://www.delfi.lt/verslas/verslas/volkswagen-skandalas-patvirtino-liudna-tiesa-apie-verslininkus.d?id=69148518>.

mos dalis[60]. Ūkinės veiklos reguliavimas paprastai susijęs su ūkinės veiklos sąlygų nustatymu, tam tikrų procedūrų reglamentavimu, ūkinės veiklos kontrole, taip pat ir su tam tikrais šios veiklos ribojimais ar draudimais[61]. Siekiant įvertinti reguliavimo priemonių, įgyvendinančių demokratinės visuomenės aplinkosauginius tikslus, taikymo pobūdį ir mastą, svarbi konstitucinės jurisprudencijos plėtotė, apibrėžianti bendruosius reguliavimo priemonių taikymo kriterijus. 1997 m. vasario 13 d. nutarime Lietuvos Konstitucinis Teismas, be kita ko, yra konstatavęs, kad teisėtumo reikalavimas reiškia, kad apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai. Įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas. Ieškant atsakymo į klausimą, ar konkretus ribojimas yra būtinai reikalingas demokratinėje visuomenėje, pirmiausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį, o antra, nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui[62].

Vertinant ūkinės veiklos reguliavimo priemonių pobūdį ir mastą, yra aktualios 2008 m. kovo 5 d. Konstitucinio Teismo nutarime išreikštos ūkinės veiklos reguliavimo bendrinės nuostatos, kuriose, be kita ko, buvo konstatuota, kad reguliuojant ūkinę veiklą, turi būti laikomasi asmens ir visuomenės interesų derinimo principo, užtikrinti ir privataus asmens (ūkinės veiklos subjekto), ir visuomenės interesus. Valstybė negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ūkio subjektams būtų sudarytos nepalankios, nevienodos ūkininkavimo sąlygos, varžoma jų iniciatyva, nesudaromos galimybės jai reikštis[63]. Konstitucinės jurisprudencijos analizė teikia išvadą: nors valstybinio reguliavimo priemonės, įgyvendinančios demokratinės visuomenės aplinkosauginius tikslus, pagal savo pobūdį skiriasi, tačiau jas visas sieja bendrieji būtinumo, teisėtumo ir proporcingumo kriterijai.

Išskirtinos šios bendrosios pozityviosios valstybės institucijų naudojamos valstybinio reguliavimo priemonės, kuriomis siekiama įgyvendinti visuomenės aplinkos apsaugos interesus (teises): 1) Politinio pobūdžio (Tarptautinių konvencinių ir ES teisės aktų įgyvendinimas[64], ilgalaikės aplinkosauginės strategijos nustatymas, valstybės aplinkosauginės politikos vizijos ir prioritetų numatymas ir kt.) priemonės; 2) Teisinis reglamentavimas (teisėkūros procedūros, ruošiant aplinkosaugos srities įsta-

60 ŠAMANSKAS, S. Valstybinis ekonominės politikos reguliavimas kaip visuomenės socialinių – ekonominių interesų garantija. Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose. 2017, 1(12), p. 48.

61 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas. Valstybės žinios. Nr. 85-2548.

62 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas. Valstybės žinios. Nr. 49-1993.

63 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 05 d. nutarimas. Valstybės žinios. Nr. 28-1018.

64 Plačiau: RAGULSKYTĖ – MARKOVIENĖ, R., *supra note* 6.

tymus ir įstatymus, įgyvendinančius teisės normų aktus[65], administracinių teisinių režimų nustatymas, ūkinės veiklos licencijavimas ir kt.); 3) Administracinių teisinių priemonių ir procedūrų nustatymas (privalomi leidimai, licencijos, registravimas ir kt.); 4) Mokestinės priemonės (aplinkos taršą mažinantys ir aplinkos išteklius tausoti skatinantys mokesčiai[66] ir kt.); 5) Ekonominio pobūdžio (aplinkosauginių priemonių rėmimo programos, viešieji pirkimai, socialiai atsakingo verslo skatinimo programos[67] ir kt.) priemonės; 6) Finansinio pobūdžio (aplinkosauginių projektų finansavimas ar kreditavimas, valstybės vardu ir su valstybės garantija išduodamos tikslinės paskolos ir kt.) priemonės; 7) Aplinkosauginio pobūdžio organizacinės priemonės (aplinkos apsaugos programų, projektų viešinimas ir pristatymas visuomenei, aplinkos apsaugos švietimo programų skatinimas ir kt.).

Reguliavimo priemonių praktikoje šalia „tradicinių" administracinių teisinių bei mokestinių priemonių, kurių „taikymas yra nepatraukli ir politiškai sunkiai įgyvendinama priemonė"[68], ieškoma reguliavimo priemonių, kurios efektyviai skatintų technologinį procesą ir savo pobūdžiu būtų panašios į natūralius rinkos veikimo mechanizmus. Rinkos dalyvių naudos siekis – ekonominės paskatos – turėtų būti alternatyvus valstybinės aplinkos apsaugos reguliavimo sprendimas. Posūkis labiau ekonomines paskatas teikiančių ir mažiau intervencinių politikos priemonių link, iš dalies atspindi verslo sektoriaus spaudimą taikyti lankstesnes ir ekonomiškai efektyvesnes reguliavimo alternatyvas. Šiandieninį aplinkos apsaugos priemonių paketą pagal K. W. R. Wurzelį turėtų sudaryti: 1) ekologinis ženklinimas; 2) ekologinių mokesčių reforma; 3) poveikio aplinkai vertinimas; 4) integruota ekologinių produktų politika; 5) griežti atsakomybės reikalavimai[69].

Šalia jau išvardytų priemonių, D. Bensonas ir A. Jordanas papildomai siūlo inovatyvių priemonių, kurios skatina ekonomikas tapti tvaresnėmis, panaudojimo būtinybę. Pavyzdžiui, Japonijos vyriausybė skatina „3R" politiką, t. y. sumažinti, dar kartą panaudoti ir perdirbti (*reduce, reuse, recycle*). Pasak autorių, čia panaudojamos įvairios politikos priemonės, kuriomis siekiama pačioje ciklo pradžioje išvengti aplinkos apsaugos problemų[70].

Mokslininkai, vertinantys pozityviąsias aplinkos apsaugos reguliavimo ekonominio pobūdžio priemones, apibendrina, kad iš esmės visos ekonominės aplinkos ap-

65 Plačiau: MONKEVIČIUS, E. Aplinkosaugos santykių teisinio reguliavimo problemos. Jurisprudencija. 2008, 10 (122), p. 7–15.

66 Plačiau: MICEIKIENĖ, A.; ČIULEVIČIENĖ, V. Mokesčiai – aplinkos taršą mažinantys ir aplinkos išteklius tausojantis instrumentas. Akademija. 2014, 1(9), p. 154–162.

67 Plačiau: NARUŠIAVIČIUS, V.; LAZDINIS, I. Darnaus vystymosi politika ir valdymas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 83–84.

68 ZACHARIADIS, T., *supra note* 49, p. 1.

69 WURZEL, K W. R., *et al.* Environmental Governance in Europe. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited , 2013, p. 23–46.

70 BENSON, D.: JORDAN, A., *supra note* 27, p. 781.

saugos priemonės turi du pagrindinius tikslus: 1) užtikrinti, kad bus pakankamai lėšų aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimui finansuoti; 2) skatinti laikytis aplinkosauginių teisinių reikalavimų ir rinktis aplinkai palankesnius veiklos būdus[71]. Pritariant šiai nuomonei, ekonominio pobūdžio ūkinės (verslo) veiklos reguliavimo priemonės, vertintinos kaip efektyviausios aplinkos apsaugos reguliavimo mechanizmo priemonės, nes jų realizavimas – ne tik įgyvendina savarankiškus tikslus: ekonominių svertų sąlygotos naudos veikti rinkoje, prisilaikant aplinkosauginių reikalavimų, įgyvendinimą, bet ir atlieka pagalbinį vaidmenį, t. y. perskirstant mokesčių srautus – užtikrina kitų valstybinio reguliavimo priemonių finansavimą.

3. Ūkinės (verslo) veiklos teisinio reguliavimo vertinimas. Pozityvieji ir negatyvieji aspektai

Vertinant valstybinį ūkinės veiklos reguliavimą, vykdant valstybinį aplinkos apsaugos valdymą, tikslinga įvertinti valstybinių reguliavimo priemonių taikymo mastą, proporcingumą, tikslingumą bei ūkinei (verslo) veiklai reguliuoti taikomų priemonių efektyvumą.

Proporcingas siekiamiems visuomenės ir įstatymų tikslams reguliavimas yra tas bendrasis valstybinio ekonominio sektoriaus reguliavimo dimensinis kriterijus, kuris apibrėžia valstybinio reguliavimo mastą ir reguliavimo priemonių panaudojimą. Proporcingumas be tinkamumo ir būtinybės, pasak U. Trumpulio apima ir interesų derinimo kriterijų, todėl būtina surasti teisingą balansą tarp konkuruojančių interesų, – visuomenės gaunama nauda turi būti didesnė už praradimus dėl vienokių ar kitokių valdžios veiksmų[72]. Būtent proporcingumo principas leidžia nustatyti teisingą balansą tarp viešųjų ir privačiųjų visuomenės interesų. Lietuvos Konstitucinis Teismas ne kartą pasisakydamas apie ūkinės (verslo) veiklos reguliavimo proporcingumą konstatavo, kad pirmiausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį, o antra, nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui[73], be to, ūkinės veiklos apribojimais neleistina paneigti tokių esminių ūkinės veiklos laisvės nuostatų, kaip ūkinės veiklos laisvė, nuosavybės teisės esmė, ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumas, bei negalima pateisinti tokio ūkinės veiklos reguliavimo, kuriuo tam tikro ūkio subjekto teisės ir teisėti interesai ribojami daugiau nei būtina viešajam interesui užtikrinti[74].

---

71 MEDELIENĖ, A.: ŽVAIGŽDINIENĖ, I. Ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmas Lietuvoje: mokesčių aspektas. Verslo ir teisės aktualijos. 2012, 7(1), p. 161.

72 TRUMPULIS, U. Viešojo intereso kategorija administracinėje teisėje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 24–30.

73 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas. Valstybės žinios. Nr. 15-314.

74 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas. Valstybės žinios. Nr. 49-1993.

Teismų praktika, aiškinant taikomą teisę dėl pažeistų visuomenės aplinkosauginių teisių ar įstatymų saugomų interesų bei iškilusių ginčų aplinkosauginių teisinių santykių sferoje yra abstraktaus pobūdžio konstitucinio proporcingumo principo konkretinimas ir praktinis taikymas, nustatant konkretaus aplinkosauginio teisinio santykio subjektų teises ir pareigas. Lietuvos teismai plėtoja konstitucinės jurisprudencijos nuostatas dėl žmogaus teisės į saugią aplinką įgyvendinimo, pažymint, kad asmens teisė į sveikatos apsaugą ir sveiką aplinką užtikrinama Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 ir 54 straipsniuose, kuriuose, be kitų nuostatų, įtvirtinta valstybės pareiga rūpintis žmonių sveikata, valstybės ir visos visuomenės pareiga saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių. Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama privačių asmenų teisė civilinėje byloje reikšti ieškinį, ginant savo teisę į sveiką ir saugią gyvenimo aplinką, bei tokių ginčų teismingumas bendrosios kompetencijos teismams[75]. Tačiau priešingai EŽTT teisminei praktikai (pvz., *Lopez Ostra v. Spain*, 9 December 1994, no. 16798/90, 65 par., Series A No. 303-C ir kt.), ginant asmens teisę į sveiką ir saugią gyvenimo aplinką, Lietuvos teismų sistemoje ši praktika tik formuojama. Iš nedaugelio teismų praktikos aktualijų, paminėtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 16 d. nutartis, kurioje, buvo konstatuota, kad dėl specialaus pobūdžio ūkinė veikla gali kenkti aplinkai ir žmonėms[76]. Teismas yra pasisakęs, kad sprendžiant ginčą dėl asmens teisės į sveiką ir švarią aplinką, turi būti rasta pusiausvyra tarp dviejų teisinių gėrių (vertybių), t. y. teisės į sveiką ir švarią aplinką bei teisės verstis ūkine veikla.

Dėl aplinkosauginių visuomeninių santykių daugiapusiškumo, visuomenės grupių tarpusavio priklausomybės koreliacinių ryšių stiprumo ir, svarbiausiai, atsižvelgiant į tai, kad visuomenė aplinkos apsaugos teisiniuose santykiuose suprantama kaip silpnesnioji pusė, aplinkos apsaugos teisiniams santykiams reguliuoti reikalingi konkretesni dimensiniai rodikliai, vertinantys valstybinio reguliavimo priemonių taikymo mastą, taikomų priemonių proporcingumą ir tikslingumą.

Reguliavimo priemonių taikymo efektyvumas – tai suminis kokybinis rodiklis, kuris parodo, kaip įgyvendinami konstitucinių ir įstatyminių aplinkosaugos srities norminių aktų tikslai. Kadangi administracinio reguliavimo efektyvumas nėra apibrėžta ir plačiai vertinamuoju aspektu vartojama sąvoka, tai reguliavimo efektyvumą galima vertinti įvairiais teisiniais, socialiniais, ekonominiais ir kt. aspektais.

Ūkinės (verslo) veiklos reguliavimo efektyvumas gali būti sutapatinimas su reguliavimo ir ekonominio skatinimo priemonių įgyvendinimu, kurių bendras rezultatas praktiškai funkcionuojantis – darnūs aplinkos apsaugos teisiniai santykiai bei visų visuomenės grupių interesų kompromisinė pusiausvyra. Viena vertus, reglamentavimo efektyvumo vertinimas yra valstybinio institucijų įgyvendinančių teisės normų

75 Pvz., LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje D. E. ir R.R. v. UAB „Zerada“, Nr. 3K-3-325-469/2015.

76 LAT Civilinių bylų skyriaus kolegijos nutartis civilinėje byloje 2013 m. sausio 16 d. nutartyje civilinėje byloje R. S., J. P., D. J., P. B., D. N., A. G., Kvietkinės kaimo bendruomenė ir Santakos kaimo bendruomenė v. UAB „Saerimner“, Nr. 3K-3-112/2013.

aktų, tvarkomosios – vykdomosios veiklos sudėtinė dalis, antra vertus, tai aktyvios visuomenės vertinimo rezultatas ir mokslininkų tyrinėjančių atitinkamus teisinius santykius kūrybinės veiklos sudedamoji dalis bei teisinės doktrinos genezė.

R. Ragulskytė – Markovienė aplinkos apsaugos teisės efektyvumą sieja su žmonių teisių įgyvendinimu ir teigia, jog aplinkos teisės efektyvumas dažnai priklauso nuo to, kokios yra galimybės ginti aplinkos apsaugą kaip viešąjį interesą[77]. Ūkinės veiklos reguliavimo efektyvumas didžiąja dalimi priklauso nuo aplinkosauginių teisinių santykių reglamentavimo kokybės, t. y. teisėkūros procedūrų, juridinės technikos bei teisės aktų, reglamentuojančių aplinkosauginio teisinio santykio subjektų teises ir pareigas aiškumo, nuoseklumo bei sistemiškumo. Dabartiniu metu aplinkosaugos santykius Lietuvoje reguliuoja nacionaliniai įstatymai ir įstatymus įgyvendinantys aktai bei ES teisės aktai. Tačiau, kaip pastebi mokslininkai, jie nesusisteminti, dažnai keičiami, nevisiškai atitinka teisinės terminologijos ir juridinės technikos reikalavimus ir tai sukelia tam tikrų jų įgyvendinimo problemų bei menkina aplinkosaugos santykių teisinio reguliavimo efektyvumą[78].

T. Zachariadis, vertindamas aplinkos apsaugos valstybinio reguliavimo priemonių sistemos efektyvumą, nurodo, kad ekonominės paskatos yra efektyvesnis būdas reguliuoti gamtos apsaugą. Mokslininkas, pasiremdamas „Dyzelgeito“ skandalo pavyzdžiu teigia, kad privalomi aplinkos apsaugos reikalavimai gali būti per brangūs taikyti, nes reikalingi ištekliai (darbuotojai, įranga ir t.t.), kad būtų užtikrintas reikalavimų laikymasis ir tai gali paskatinti apgaules[79].

Ūkinės veiklos reguliavimo priemonių taikymo efektyvumą galima įvertinti ir socialinio veiksmingumo aspektu. Vertinimo kriterijai formuojami siekiant ištirti, kokį poveikį taikytos reguliavimo priemonės daro visuomenės nuomonės formavimui ir aplinkosauginių teisinių santykių vertinimui: teisės ir teisingumo samprata, teisėti visuomenės lūkesčiai, visuomenės sanglauda, visuomenės socialinių grupių solidarumas ir kt. Reguliavimo efektyvumą galima išreikšti ir kaip sėkmingas institucines pastangas, aprėpiant visuomenės, ekonomikos ir aplinkos apsaugos sferas, siekiant darnaus (tvaraus) visuomenės vystymosi. Pažymėtina, kad ūkinės verslo reguliavimo efektyvumo nustatymas nėra savitikslis dalykas: tai yra visuomeninių aplinkos apsaugos santykių modeliavimo kryptinis rodiklis, nes, pasak A. Vaišvilos, teisės veiksmingumas[80] tik tam ir nustatomas, kad būtų įsitikinta, kas ir kuria linkme turi būti taikoma kuriant teisines priemones ir organizuojant jų taikymą, kad ir vienur, ir kitur būtų pagausinta žmogaus teisių gynybos galimybių[81].

---

77 RAGULSKYTĖ – MARKOVIENĖ, R., *supra note* 24, p. 101.

78 MONKEVIČIUS, E., *supra note* 65, p. 14.

79 ZACHARIADIS, T., *supra note* 49, p. 1.

80 Autoriaus pastaba: teisės efektyvumo ir veiksmingumo sąvokos suprantamos kaip sinonimai.

81 VAIŠVILA, A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004, p. 464.

Pabrėžtina, kad pozityvaus reguliavimo sistemos priemonių taikymas, reguliuojant ūkinę (verslo) veiklą, daro poveikį ne tik ekonominio sektoriaus subjektų teisėms ir pareigoms, bet ir didina administracinę ir ekologinių reikalavimų naštą. Ūkio subjektų aplinkos apsaugos reguliavimo našta pasireiškia kaip mokami gamtinės aplinkos turto naudojimo mokesčiai, administracinių režimų teikiamos sąnaudos (licencijos, leidimai ir pan.), vartojimo (taršos) mokesčiai, ekologinių standartų atitikimo investicijos ir kt. Akivaizdu, kad negalima kalbėti apie aplinkos apsaugos reguliavimo efektyvumą, jei reguliavimo kaštai yra neproporcingi siekiamiems tikslams ir šie kaštai daro neigiamą poveikį verslo veiklai, investicijoms į ekonominę veiklą bei verslo konkurencingumui globaliose rinkose.

Nepaisant fragmentiškų valstybinio reguliavimo sistemos priemonių taikymo trūkumų bei visuomenės ir mokslininkų nuomonių įvairovės, valstybinis ūkinės veiklos reguliavimas traktuotinas kaip visuomenės aplinkosauginių (interesų) teisių įgyvendinimo garantija. Visuomenė, siekianti bendro visuomenės gėrio bei tvaraus vystymosi, neturi jokios kitos alternatyvos, žmogaus teises užtikrinančiai instituciniai sistemai. Visuomenės teisė į saugią aplinką garantuojama ir įgyvendinama ne tik ūkinę veiklą reguliuojant sisteminėmis priemonėmis, bet ir administracine priežiūra bei visuomenės teises garantuojant nustatytomis valstybės sankcijomis. Be šio tradicinio pozityviojo reguliavimo vertinimo kriterijaus, mokslininkai A. Lahteenmaki – Uutela, S. Repka ir kt. siūlo pažvelgti bei įvertinti, kaip aplinkos apsaugos reguliavimas veikia įvairių visuomenės veikėjų savimonę, vertybes, idėjas ir moralę, liečiančias tvarų vystymąsi[82].

Apibendrinant minėtas mokslininkų įžvalgas, matyti, kad aplinkos apsaugos politika ieško tinkamiausio reguliavimo modelio, nes nėra (ir negali būti) universalaus visoms aplinkos apsaugos sritims tinkančio reguliavimo priemonių pritaikymo pavyzdžio. Kadangi teorijos sėkmingai taikomos tik mokslininkų įžvalgose, praktikoje mes turime taikyti veiksmingus skirtingų valstybių tarpinius pasiekimus ir geros praktikos rezultatus, reguliuojant ūkinę (verslo) veiklą. Be akivaizdžios pozityvios ūkinės veiklos reguliavimo naudos visuomenei, siekiant nustatyti reguliavimo proporcingumo ribas, pažymėtini ir institucinio reguliavimo trūkumai: 1) aplinkosauginių ir ūkinės veiklos reguliavimo teisės aktų gausa bei nuolatinė kaita – neužtikrina ūkinės veiklos administracinio reguliavimo apibrėžtumo ir nuoseklumo; 2) valstybinis reguliavimas iškreipia natūralius, pusiausvyros principais veikiančius rinkų mechanizmus, t. y. visuomenė kaip vartotojai, netenka motyvacijos bei iniciatyvos panaudoti ne valstybinio pobūdžio visuomenines poveikio priemones (pvz. vartojimo mažinimas, neatsakingai veikiančių ūkio subjektų produkcijos ar paslaugų boikotavimas ir pan.; 3) visuomenės gerovė tampa priklausoma nuo valstybės valdymo institucijų veiklos ir materialinių vertybių perskirstytojų. Perskirstymas sąlygoja viešojo administracinio aparato didėjimą; 4) reguliavimo administracinių galių „monopolija“ skatina biurokratijos ir

82 Plačiau: LAHTEENMAKI-UUTEL A., *supra note* 48, p. 570.

korupcijos augimą; 5) dėl gamtinės aplinkos išteklių ribotumo neįmanoma rasti tokio paskirstymo varianto, kuris patenkintų visos visuomenės poreikius bei užtikrintų visų visuomenės narių gerovę, todėl dažnai gamtinės aplinkos resursai perskirstomi neefektyviai; 6) valstybino reguliavimo priemonių administravimas kainuoja, todėl per nustatytus valstybės mokesčius, visuomenei tenka papildomai susimokėti už savo pačios gerovę; 7) trumpuoju laiko periodu, reguliavimas daro neigiamą poveikį verslo veiklai bei pareikalauja didelio investicinio kapitalo, siekiant, kad verslo gamyba ar paslaugos atitiktų aplinkosaugos reguliavimo normatyvus ar standartus. Tikėtina, kad didžiausias negatyvus reguliavimo priemonių poveikis daromas smulkiems ir besikuriantiems verslo subjektams; 8) didesnis ūkinės veiklos reguliavimas mažina šalies investicinį patrauklumą, o investicijų trūkumas, per mokestinę naštą, sumažina galimybę finansuoti aplinkosaugos programas, visuomenines organizacines priemones ir t. t.; 9) reguliavimo priemonių tikslingumas ir poveikis dažnai planuojamas tikimybiniais modeliais, o tikrasis reguliavimo priemonių poveikis paaiškėja tik po tam tikro laiko, t. y. galimos reguliavimo priemonių taikymo klaidos, nes valstybinis reguliavimas tik reflektuojančiai „vejasi" visuomeninius pokyčius.

Išvados

1. Nepaisant akivaizdžių prigimties ir siekiamų tikslų skirtumo, tiek žmogaus teisės į saugią aplinką apsaugos interesai, tiek ekonominio sektoriaus interesai, savo esme yra visuomeniniai interesai, todėl turėtų būti tarpusavyje derinami, o nepavykus jų suderinti – reguliuojami. Nors ir ne visuomet tiesiogiai, tačiau dėl gamtinių išteklių ribotumo, pasireiškia visuomenės grupių interesų ekonominio pobūdžio konkurencija, kuri neveikiant interesų savireguliacijos svertams, daro neigiamą poveikį žmogaus teisėms į saugią aplinką.
2. Savireguliacijos mechanizmai aplinkosauginiuose teisiniuose santykiuose veikia neefektyviai. Valstybės institucinis vaidmuo, užtikrinant žmonių teisę į saugią aplinką turi būti išreikštas kompleksinių reguliavimo priemonių pritaikymu, siekiant ekonominio pagreičio ir aplinkos taršos mažinimo tikslų derinio. Valstybinis aplinkosauginių visuomenės santykių reguliavimas, autoriaus nuomone, suprantamas kaip *aktyvi, būtina ir teisėta valstybės institucijų veikla, vykdant valstybinį aplinkos apsaugos valdymą bei panaudojant pozityviąsias reguliavimo priemones, siekti visos visuomenės grupių gerovės bei* įgyvendinti visuomenės aplinkosaugines teises.
3. Aplinkos apsaugos teisių santykių reguliavimas yra sudėtinė valstybinės ekonominės politikos reguliavimo priemonių sistemos dalis, kuri, įgyvendinama kompleksinių reguliavimo priemonių taikymu. Išskirtinos bendrosios: politinio, teisinio reglamentavimo, administracinės, mokestinio, ekonominio, finansinio ir aplinkosauginio pobūdžio reguliavimo bei or-

ganizacinės priemonės. Siekiant įgyvendinti viešuosius visuomenės aplinkosauginius interesus (teises), valstybė pozityviuoju reguliavimu nustato viešojo administravimo priežiūros, koordinavimo ir apsaugos funkcijas, kurios įgyvendinamos aplinkosauginių prioritetų nustatymu, jų reglamentavimu norminiais aktais, atitinkamų administracinių teisinių režimų parinkimu ir kitomis administracinėmis teisinėmis priemonėmis. Žmogaus teisė į saugią aplinką garantuojama aktyviais valstybės institucijų veiksmais bei sankcijomis.

4. Ūkinės (verslo) veiklos reguliavimo vertinimas reikalingumo, proporcingumo, efektyvumo ir kt. aspektais nėra vienareikšmis (ir negali būti) dėl skirtingų interesų (privačių ir visuomeninių) išraiškos bei aplinkos apsaugos teisinio santykio subjektų siekių. Reguliavimo poveikio ekonominei veiklai analizė parodo, kad valstybinis aplinkosauginės politikos reguliavimas turi fragmentiškų veikimo trūkumų, kurie gali pasireikšti kaip negatyvus poveikis (ypač trumpuoju laiko periodu) ūkinės (verslo) veiklos subjektų interesams. Tačiau, siekiant bendro visuomenės gėrio bei visų visuomenės grupių interesų pusiausvyros ir suderinimo, būtina, teisėta ir proporcinga siekiamiems tikslams valstybinio reguliavimo sistema yra ta sisteminė pozityvioji priemonė, kuri užtikrina ir valstybės sankcija garantuoja žmogaus teises į saugią aplinką. Aplinkos apsaugos reguliavimas savo kokybinėmis dimensijomis turi būti: ne tik „griežtas“ (reguliavimo subjektų teisės ir pareigos nustatomos tik įstatymais, vienodos sąlygos visiems subjektams, aiškus ir ilgalaikis reglamentavimas ir administracinės procedūros ir kt.), bet ir „lankstus“, t. y. atsižvelgti į ūkio (verslo) subjektų ekonomines galimybes ir rinkų pokyčius bei inkorporuoti ekonomines aplinkos apsaugos saugojimo paskatas.

REGULATION OF ECONOMIC (BUSINESS) ACTIVITY AS AN ASSURANCE OF A HUMAN RIGHT TO A HEALTY AND SAFE ENVIRONMENT

Sigitas Šamanskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Objective processes of globalization determine not only the processes of economic and technological progress, which become the basis of society's development and change, but due to objective factors, technological imperfections or other side-effects of economic activity, inevitably negative effects on the natural environment are being done. In the event of the negative effects of economic activity on the natural environment, a society in a democratic state seeks to assess the side effects of economic (business) activity and seeks to reconcile the interests of economic actors and society as a whole. Failure to reconcile these interests involves the use of institutional preventive or positive measures to safeguard the interests (rights) of all democratic societies. The problem of this topic is manifested in the fact that in the socioeconomic balance of the state one can not improve the welfare of (to solve socially important social problems) one social group of society without limiting the welfare of another social group. Therefore, the problematic issue of the research is emerging: how to ensure the state's right to a safe environment by means of regulatory measures of the state, and the impact of possible restrictions on the interests of economic entities (business) would be proportional to the objectives pursued by the regulation?*

Keywords: *human right to a safe environment, freedom of economic (business) activity, environmental legal relations, institutional regulatory framework.*

Sigitas Šamanskas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės instituto doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: žmogaus teisės, teisės filosofija, verslo teisė.

Sigitas Šamanskas, PhD student of the Institute of Public Law, of the Faculty of Law, of Mykolas Romeris University. Main fields of research: human rights, philosophy of law, business law.